

Natuurdagboek
14 februari 2024

Vroege lentebloei

Speenkruid is een vroege bloeier; bloeiend speenkruid is voor mij altijd een blijde boodschap van een beginnende lente. Speenkruid hoort bij de ranonkelfamilie, net als boterbloemen, met wie speenkruid de kleur van de bloemen gemeen heeft: een glanzend, diep geel.

De bloemen van speenkruid zijn sterretjes, met puntiger kroonbladen dan boterbloemen. Ze hebben er wel acht tot tien van. Ze lijken op mini-dotterbloemen, ook al van die vroege lentebloei. Maar waar dotters aan de waterkant staan, heeft speenkruid een bredere smaak. Wel zie ik het eerste speenkruid altijd op de noordoever van sloten, die overdag de lentezon vangen.

Hoe vroeg speenkruid ook bloeit, klein hoefblad en winterakoniet vertonen hun bloemen eerder. Als je vroeg bloeit, hoef je de schaduw van bomen niet te vrezen. Zulke vroege bloeiers worden wel schaduwflora genoemd, hoewel ze zoals de meeste bloemen naar het licht reiken. Veel stinzenplanten horen bij de schaduwflora. Stinzenplanten zijn uit landgoederen verwilderde sierbloemen. Het zijn vaak bolgewassen. Speenkruid is daar ook vaak te vinden en, aanzienlijk zeldzamer, bosgeelsterren.

Sneeuwkllokjes, longkruid en boerenkrokus zijn uitzonderingen, maar de meeste vroege bloeiers hebben gele bloemen: speenkruid, kleine hoefblad, alle wilgen, bosgeelster, winterakoniet, forsythia, winterjasmijn, gele krokus, dotterbloem, narcis... Daar moet een reden voor zijn. Die reden is waarschijnlijk dat vroege bestuivers, zoals aardhommel en honingbij, geel duidelijk kunnen zien. Ook wit, blauw en paars zien ze, maar met rood en groen hebben ze moeite. Daarom zijn er in Nederland waarschijnlijk ook nauwelijks wilde rode bloemen. Op klaprozen na zijn rode bloemen altijd gekweekte tuinbloemen waar bijen weinig aan hebben.

Het duurt nog een paar weken voordat speenkruid bloeit, maar wel zijn hun groene blaadjes te zien, als rondborstige valentijnshartjes.

Koos Dijksterhuis

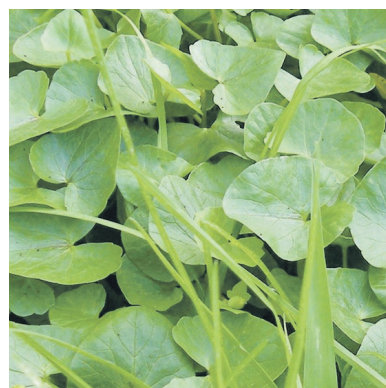

FOTO KOOS DIJKSTERHUIS

Valentijnsdag reportage

De Amsterdamse dierentuin Artis als liefdesdokter, het kan. Want ook in het dierenrijk, bij micro-organismen en in het universum komen mooie samensmeltingen voor, vertellen Artis-wetenschappers.

'Bij **monogame** koppels ontstaan in het dierenrijk ook ritueeltjes'

Een mannelijke neushoornvogel maakt een vrouwtje het hof in Artis.

Sterrenkundige Milo Grootjen (links) en diervorzorger Job van Tol vertellen in Artis over liefde in de natuur.

tekst **Louël de Jong**
foto's **Patrick Post**

We staan in het donker onder een imposante sterrenhemel. Hoe romantisch wil je het

hebben? Op 14 februari vindt hier in het Artis-Planetarium het avondprogramma 'Valentijn onder sterren' plaats. Een bioloog, een diervorzorger en een sterrenkundige van Artis laten het publiek dan kennismaken met liefde in de natuur.

Dat gaat over liefdesverhalen aan de sterrenhemel, liefde in de dierenwereld en microben die nodig zijn om als mens verliefd te worden. "Mensen hebben het over de liefde van hun leven. Ik praat graag over de liefde van het leven", zegt sterrenkundige Milo Grootjen. Meteen wijst hij omhoog. In de koepel van het planetarium is inmiddels een enorme blauwgroene bol te zien: de aarde. Onze planeet, gezien vanuit de ruimte. "Ongetwijfeld zijn er andere planeten waar leven mogelijk is, maar die zijn zó ver weg. We kunnen die andere liefdes niet bereiken. Onze zon, met de aarde die daaromheen draait, staat op de juiste plek in ons melkwegstelsel. Was dat anders geweest, dan was hier geen leven mogelijk."

Dan is er ook nog 'onze partner', de maan. Die houdt de as van de aarde stabiel, wat evengoed noodzakelijk is voor leven. Kortom, onze planeet heeft alle kwaliteiten van een ideale liefde. Maar zoals dat gaat met liefdesrelaties: je moet ze wel onderhouden. Grootjen wil die instelling activeren door de schoonheid van onze planeet te laten zien, en door te laten zien dat alles met elkaar is verbonden.

Op een andere satellietfoto boven ons hoofd is een kilometerslange strook algenbloei te zien in de Atlantische Oceaan, voor de kust van Alaska. Het is een natuurfenomeen dat elk voorjaar plaatsvindt en essentieel is voor ons leven, ook al is het onder water. Algen in de oceanen produceren meer zuurstof dan de bomen op aarde. Grootjen: "Door met een vogelperspectief naar

de aarde te kijken, zie je dat we niet alleen zijn als mens. Maar dat we verbonden zijn met allerlei diersoorten en micro-organismen."

En zo komt romantiek in een breder perspectief te staan. Artis is dan ook veel meer dan een dierentuin alleen. Het allergrootste tot het allerkleinste leven staat hier centraal. Van het oneindige in het Planetarium en het zichtbare leven van de dieren en planten in het park tot het onzichtbare in wetenschapsmuseum Micropia. Het thema liefde komt overal voor.

Miljarden jaren oude liefde

"Niks is vreemd in de natuur. Polygamie, homoseksualiteit, monogamie, alles is er." Thomas Swierts, hoofd van Micropia, zal in het avondprogramma vertellen hoe een 'liefde' tussen twee microben het begin was van alle planten, bomen en bloemen op aarde. En dat iedere lente (vlak na valentijn), als de natuur weer groen wordt, die miljarden jaren oude liefde weer zichtbaar is.

De kleur van de liefde is dus eigenlijk niet rood, maar groen. Valentijn draait hier dan ook niet om rozen, knuffels en chocolade in de vorm van hartjes. Toch heeft diervorzorger Job van Tol wel een persoonlijke

'Door met een vogelperspectief naar de aarde te kijken, zie je dat we niet alleen zijn'

anekdote die die kant op gaat: "De eerste date met mijn vrouw was hier in Artis. Na werktijd had ik met haar afgesproken bij de steenbokken. Artis is namelijk de perfecte plek voor een date."

Enthousiast vertelt hij verder: "Het is een romantisch, negentiende-eeuws park, een Engels landschapspark met bankjes en kronkelpadjes, gemaakt om te flaneren en daten. Want loopt het gesprek niet zo lekker, dan is er om de bocht wel weer een aalsholter of slingeraap waarover je kunt bab-

belen." We staan inmiddels in het vogelhuis, waar twee gewone jaarvogels (indrukwekkende neushoornvogels) in hun datefase zijn. Klinkt het, dan blijven ze hun leven lang bij elkaar.

Van Tol: "Dat klinkt romantisch, maar is ook gewoon praktisch. Ze hebben allebei een taak in het broedproces. Die wederzijdse afhankelijkheid maakt dat ze bij elkaar blijven en een team vormen. Bij monogame koppels ontstaan in het dierenrijk ook vaak rituelletjes die verbinden en laten zien dat de relatie sterk is."

Zo hebben de gibbons (kleine mensapen) een liedje samen en doen zwanen en futen een dansje met hun partner. Pinguïns masseren elkaar een beetje. Deze gewone jaarvogels zijn hollenbroeders. Het vrouwtje sluit zich altijd op in een boomholte en metselt zich dan in met etensresten en poep. Via een kleine opening voor de snavel brengt het mannetje dan eten. Onophoudelijk, honderd dagen lang. Op het nest is ze dus volledig afhankelijk van hem en nu, in de kennismakingsfase, is ze hem aan het testen: steeds als hij haar het lekkerste hapje geeft, geeft ze het terug. Eindeloos lang. Om te zien of hij het volhoudt.

Inderdaad achtervolgt het mannetje haar vandaag met papayapitten. Wat kunnen wij hiervan leren op liefdesgebied? "Die monogame paren worden een beetje geromantiseerd. Maar er zit dus ook een praktische kant aan. Het is leuk mensen daarover te laten nadenken. Er zijn vele voorbeelden in de natuur, ook als het gaat om taakverdelingen en roedels. Wat vind jij belangrijk bij 'koppelvorming'? In welke structuur wil je leven? Monogame dieren lijken doorgaans meer op elkaar. Blauwe pauwen zijn polygaam en zie even hoe die elke keer moeten pronken."

Naar boven kijken

Toch is niets zwart-wit, aldus de bevlogen diervorzorger, die 'natura artis magistra' nog even aanhaalt: de natuur is de leermeester van de kunst. Wij mogen ons spiegelen aan de natuur. Want we zijn een relatief jonge diersoort die nog veel moet leren, onder andere hoe je moet samenleven met elkaar. Daarbij zijn door de tijd heen allerlei culturele motieven gaan meespelen, evenwel heb je zelf de vrijheid te bepalen wie jouw inspiratiebron is.

Met soortbehoudprogramma's houden diertuinen zich nog op een andere ma-

nier bezig met koppelvorming. Namelijk ter bescherming van bedreigde dieren. Daarvoor is kennis nodig, want lang niet alle dieren kun je zomaar bij elkaar zetten om zich voort te planten. De meeste dieren moeten elkaar wel leuk vinden.

Hoewel Grootjen straks in het planetarium het liefst vertelt over de blauwe aardbol bezien vanuit het heelal, is naar boven kijken ook leerzaam. "Wij bestaan uit hetzelfde materiaal als sterren. We zijn allemaal van dezelfde sterrenstof gemaakt. Het ijzer in ons bloed komt voort uit supernova-explosies van sterren. Nou, daar kun je al een

'Niks is vreemd in de natuur. Polygamie, homoseksualiteit, monogamie, alles is er'

romantisch verhaal van maken."

En dan zijn er nog de sterrenbeelden aan de hemel, gebaseerd op hartstochtelijke verhalen uit vooral de Griekse mythologie. In de koepel zijn een aantal van die sterrenbeelden uitgelicht, zoals Andromeda die door Perseus werd gered van het zeemonster Cetus, en Cassiopeia, de koningin die opschepte over haar schoonheid. Daar zitten allemaal liefdesverhalen achter. Vol romantiek, maar ook doordrenkt met andere dingen die bij de liefde horen, zoals lust, opportunisme, jaloezie en wraak.

Grootjen zorgde in 2012 voor echte romantiek in deze zaal. Hij vroeg zijn vrouw hier ten huwelijk, na een voorzetje van André Kuipers vanuit de ruimte tijdens een live videoverbinding. Die sloot Kuipers af met de (vooraf afgesproken) woorden: 'En bij deze wil ik Milo en Tessa als eerste feliciteren'. Op dat moment zat Grootjen al op één knie naast zijn aanstaande. Alle genodigden waren getuige, zoals het publiek woensdagavond weer getuige zal zijn van liefdesverhalen onder de sterren.

Informatie en kaarten op artis.nl.